

Promemoria

Åtgärder för att förhindra felaktiga
utbetalningar inom socialförsäkringen
och förenklad administration inom
föräldrapenningen

Innehåll

Sammanfattning	3
1 Författningsförslag.....	4
1.1 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken	4
1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret	11
1.3 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1991:1046) om bidrag till arbetshjälpmedel.....	13
1.4 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga	14
1.5 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser	16
2 Utökad möjlighet att ompröva beslut om vissa socialförsäkringsförmåner	17
2.1 Omprövning vid ändrade förhållanden	17
2.2 Graviditetspenning	24
2.3 Föräldrapenningsförmåner.....	25
2.4 Sjukpenning.....	25
2.5 Rehabiliteringspenning.....	26
2.6 Smittbärappenning	27
2.7 Närståendepenning.....	28
2.8 Bilstöd.....	29
2.9 Bidrag till arbetshjälpmedel.....	30
2.10 Ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser.....	31
2.11 Förmåner till totalförsvarspliktiga.....	32

3	Utökad möjlighet att ändra beslut om dagersättning	36
4	Kravet på anmälan för föräldrapenning avskaffas...	39
5	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	42
6	Konsekvenser	43
6.1	Förbättrade verktyg i arbetet med att förhindra felaktiga utbetalningar.....	43
6.2	Ekonomiska konsekvenser	43
6.3	Konsekvenser för enskilda	44
6.4	Övriga konsekvenser.....	45
7	Författningskommentar	47
7.1	Förslaget till lag om ändring i socialförsäkringsbalken	47
7.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret.....	53
7.3	Förslaget till förordning om ändring i förordningen (1991:1046) om bidrag till arbetshjälpmedel	54
7.4	Förslaget till förordning om ändring i förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga.....	55
7.5	Förslaget till förordning om ändring i förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser	55

Sammanfattning

I promemorian föreslås att Försäkringskassan ska få ompröva beslut om rätten till graviditetspenning, föräldrapenning, sjukpenning, rehabiliteringspenning, smittbärappenning, närståendepenning, bilstöd, bidrag till arbetshjälpmedel, ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser samt dagpenning och familjebidrag till totalförsvarspliktiga om det har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. Möjligheten att ompröva beslut ska dock inte omfatta sådana beslut som har prövats av domstol. I promemorian föreslås också att de flesta dagersättningar som betalas ut från Försäkringskassan ska anses förfalla till betalning vid utbetalning av ersättningen.

I promemorian föreslås även att anmälningsskyldigheten för föräldrapenning ska avskaffas.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2026.

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om socialförsäkringsbalken¹

dels att 11 kap. 12 § ska upphöra att gälla,

dels att rubriken närmast före 11 kap. 12 § ska utgå,

dels att 10 kap. 1 §, 12 kap. 1 §, 27 kap. 1 §, 31 kap. 1 §, 46 kap. 1 §, 47 kap. 1 §, och 52 kap. 1 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas åtta nya paragrafer, 10 kap. 12 §, 12 kap. 47 §, 27 kap. 62 §, 31 kap. 13 a §, 46 kap. 19 a §, 47 kap. 18 §, 52 kap. 22 b § och 113 kap. 5 a §, och närmast före 10 kap. 12 §, 12 kap. 47 §, 27 kap. 62 §, 31 kap. 13 a §, 46 kap. 19 a §, 47 kap. 18 § och 52 kap. 22 b § nya rubriker av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap.

1 §

I detta kapitel finns bestämmelser om

– rätten till graviditetspenning i 2–5 §§,	
– förmånstiden i 6–9 §§, <i>och</i>	– förmånstiden i 6–9 §§,
– beräkning av graviditetspenning, m.m. i 10 och 11 §§.	– beräkning av graviditetspenning, m.m. i 10 och 11 §§, <i>och</i>
	– omprövning vid ändrade förhållanden i 12 §.

¹ Senaste lydelse av 11 kap. 12 § 2018:1628.

Omprövning vid ändrade förhållanden

12 §

Rätten till beslutad graviditetspenning får omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

12 kap.

1 §²

I detta kapitel finns bestämmelser om

- rätten till föräldrapenning i 2–11 §§,
- förmånstiden i 12–13 §§,
- vem som får föräldrapenningen i 14–17 c §§,
- ersättningsnivåer i 18–24 §§,
- beräkning av föräldrapenning på sjukpenningnivån i 25–31 §§,
- beräkning av antalet dagar med rätt till föräldrapenning i 32–34 §§,
- föräldrapenning för de första 180 dagarna i 35–38 §§,
- föräldrapenning efter 180 dagar i 39–41 §§,
- föräldrapenning för tid efter barnets fjärde levnadsår i 41 a–41 h §§, *och*
- föräldrapenning för tid efter barnets fjärde levnadsår i 41 a–41 h §§,
- föräldrapenning vid flerbarnsfödelse i 42–46 §§, *och*
- föräldrapenning vid flerbarnsfödelse i 42–46 §§, *och*
- omprövning vid ändrade förhållanden i 47 §.

² Senaste lydelse 2023:905.

Omprövning vid ändrade förhållanden

47 §

Rätten till beslutad föräldrapenning får omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

27 kap.

1 §³

I detta kapitel finns bestämmelser om

- rätten till sjukpenning i 2–8 §§,
- samordning med sjuklön i 9 §,
- sjukpenning för anställda och vissa andra vid kortare sjukdomsfall, m.m. i 10–16 a §§,
- sjukanmälan i 17 och 18 §§,
- ersättningsnivåer i 19 §,
- förmånstiden och karens i 20–38 §§,
- allmänt högriskskydd i 39 och 39 a §§,
- särskilt högriskskydd i 40–44 §§,
- förmånsnivåer och arbetsförmåga i 45 §,
- bedömning av arbetsförmågans nedsättning (rehabiliteringskedjan) i 46–55 b §§, *och*
- arbetsgivarinträde m.m. i 56–61 §§.
- bedömning av arbetsförmågans nedsättning (rehabiliteringskedjan) i 46–55 b §§,
- arbetsgivarinträde m.m. i 56–61 §§, *och*
- omprövning vid ändrade förhållanden i 62 §.

³ Senaste lydelse 2021:1240.

Omprövning vid ändrade förhållanden

62 §

Rätten till beslutad sjukpenning får omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

31 kap.

1 §

I detta kapitel finns bestämmelser om

- ersättningsformer i 2 §,
- rätten till rehabiliteringsersättning i 3–7 §§,
- rehabiliteringspenning i 8–13 §§, och
- särskilt bidrag i 14 §.

Omprövning vid ändrade förhållanden

13 a §

Rätten till beslutad rehabiliteringspenning får omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

46 kap.

1 §

I detta kapitel finns allmänna bestämmelser om smittbärrersättning i 2–4 §§.

Vidare finns bestämmelser om

- rätten till smittbärrpenning i 5–10 §§,
- förmånsnivåer och förvärrsarbete i 11–13 §§,
- beräkning av smittbärrpenning i 14–17 §§,
- samordning med andra förmåner i 18 och 19 §§, *och* samordning med andra förmåner i 18 och 19 §§, *– omprövning vid ändrade förhållanden i 19 a §, och*
- resekostnadsersättning i 20 och 21 §§.

Omprövning vid ändrade förhållanden

19 a §

Utöver vad som framgår av 6 § får rätten till beslutad smittbärrpenning omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

47 kap.

1 §⁴

I detta kapitel finns inledande bestämmelser i 2 §.

Vidare finns bestämmelser om

- rätten till närståendepenning i 3–6 §§,
- förlust av ersättning i 7 §,
- förmånstiden i 8–10 §§,
- förmånsnivåer och förvärrsarbete i 11–13 §§,

⁴ Senaste lydelse 2013:747.

– beräkning av närståendepenning i 14–16 §§, *och*
– samordning med andra förmåner i 17 §.

– beräkning av närståendepenning i 14–16 §§,
– samordning med andra förmåner i 17 §, *och*
– *omprövning vid ändrade förhållanden i 18 §.*

Omprövning vid ändrade förhållanden

18 §

Rätten till beslutad närståendepenning får omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

52 kap.

1 §⁵

I detta kapitel finns bestämmelser om

– rätten till bilstöd i 2–14 §§,
– beräkning av bilstöd i 15–22 §§,
– funktionskontroll i 22 a §, *och*
– funktionskontroll i 22 a §,

– *omprövning vid ändrade förhållanden i 22 b §, och*

– återbetalning av bilstöd i 23–25 §§.

Omprövning vid ändrade förhållanden

22 b §

Rätten till beslutat bilstöd får omprövas om det efter beslutet har

⁵ Senaste lydelse 2016:1066.

skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

113 kap.

5 a §

När det gäller beslut om graviditetspenning, föräldrapenningsförmåner, sjukpenning, rehabiliteringspenning, smittbärarpenning eller närstående-penning ska det som anges i 5 § om en förmån som har förfallit till betalning i stället gälla ersättning som har betalats ut.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.
 2. De nya bestämmelserna i 10 kap. 12 §, 12 kap. 47 §, 27 kap. 62 §, 31 kap. 13 a §, 46 kap. 19 a §, 47 kap. 18 §, 52 kap. 22 b § och 113 kap. 5 a § tillämpas inte på beslut som har fattats före ikraftträdandet.

1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret

dels att 4 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas en ny paragraf, 5 §, av följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2024/25:179 Föreslagen lydelse

4 §

I fråga om familjebidrag och dagpenning tillämpas bestämmelserna om ändring och omprövning samt om överklagande i 113 kap. 2–17, 19, 20 och 21 §§ socialförsäkringsbalken.

<i>Beträffande familjebidrag tillämpas dessutom följande bestämmelser i socialförsäkringsbalken:</i>	<i>När det gäller familjebidrag tillämpas dessutom följande bestämmelser i socialförsäkringsbalken:</i>
--	---

- 107 kap. 12 § om preskription,
- 108 kap. 2, 11 och 22 §§ om återbetalningsskyldighet,
- 108 kap. 15, 16, 19 och 21 §§ om ränta,
- 110 kap. 13 § och 31 § första stycket samt 115 kap. 4 § om skyldighet att lämna uppgifter,
- 110 kap. 14 § 1 och 2 om utredningsåtgärder,
- 110 kap. 31, 31 a och 31 c §§ och 115 kap. 4 § om skyldighet att lämna uppgifter, i de delar som gäller uppgifter som avser den försäkrade,
- 110 kap. 52 § första stycket 2 och andra stycket samt 53 § om indragning eller nedsättning av ersättning,
- 112 kap. 2 och 3 §§ samt 108 kap. 10 § om interimistiska beslut.

När det gäller dagpenning ska det som anges i 113 kap. 5 § socialförsäkringsbalken om en förmån som har förfallit till

*betalning i stället gälla ersättning
som har betalats ut.*

5 §

*Utöver vad som följer av 4 §
får rätten till beslutat familje-
bidrag och till beslutad dag-
penning omprövas om det efter
beslutet har skett någon ändring
av betydelse i de förhållanden som
var avgörande för beslutet. En
fråga som har prövats av domstol
får dock inte omprövas.*

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2026.
 2. De nya bestämmelserna tillämpas inte på beslut som har fattats före ikraftträdandet.

1.3 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1991:1046) om bidrag till arbetshjälpmedel

Härigenom föreskrivs att det i förordningen (1991:1046) om bidrag till arbetshjälpmedel¹ ska införas en ny paragraf, 10 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §

Utöver vad som följer av 9 § får rätten till beslutat bidrag till arbetshjälpmedel omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

-
1. Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2026.
 2. Den nya bestämmelsen tillämpas inte på beslut som har fattats före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse av förordningens rubrik 2010:1676.

1.4 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga

Härigenom föreskrivs i fråga om förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga att 12 kap. 1 § och rubriken till 12 kap. ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

12 kap. Överklagande

12 kap. Omprövning och överklagande

I 4 § lagen (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret finns bestämmelser om

1. tillämpning av *socialförsäkringsbalken i fråga om ändring och omprövning av beslut*, och

2. överklagande i fråga om dagpenning och familjebidrag.

1 §¹

I 4 § lagen (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret finns bestämmelser om tillämpning av *socialförsäkringsbalkens bestämmelser om ändring, omprövning och överklagande av beslut i fråga om dagpenning och familjebidrag*.

I 5 § samma lag finns bestämmelser om omprövning av rätten till beslutat familjebidrag och till beslutad dagpenning vid ändrade förhållanden.

¹ Senaste lydelse 2018:967.

I 40 § förvaltningslagen (2017:900) finns bestämmelser om överklagande till allmän förvaltningsdomstol. Andra beslut än beslut om statlig riskgaranti får dock inte överklagas.

1. Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2026.
2. De nya bestämmelserna tillämpas inte på beslut som har fattats före ikraftträdandet.

1.5 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 2 § förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 kap.

2 §

Utöver vad som följer av 1 § ska Försäkringskassan ändra ett beslut om aktivitetsstöd, utvecklingsersättning eller etableringsersättning som har blivit felaktigt på grund av att ett beslut från Arbetsförmedlingen om avstängning har ändrats eller undanröjts. Någon ändring ska dock inte göras om det är till den enskildes nackdel.

Utöver vad som följer av 1 § får Försäkringskassan ompröva rätten till beslutat etableringstillägg och beslutad bostadsersättning om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

-
1. Denna förordning träder i kraft den 1 juli 2026.
 2. Den nya bestämmelsen tillämpas inte på beslut som har fattats före ikraftträdandet.

2 Utökad möjlighet att ompröva beslut om vissa socialförsäkringsförmåner

2.1 Omprövning vid ändrade förhållanden

Bedömning: Försäkringskassan bör få ompröva beslut om rätten till vissa förmåner om det har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

En fråga som har prövats av domstol bör inte få omprövas.

Skälen för bedömningen

Ändrade förhållanden kan påverka rätten till en redan beviljad förmån

Försäkringskassan baserar sina beslut om förmåner på uppgifter om faktiska förhållanden. Uppgifterna lämnas till myndigheten av den som ansöker om en socialförsäkringsförmån (110 kap. 4 § socialförsäkringsbalken, förkortad SFB) och i vissa fall av andra, t.ex. den försäkrades make eller ett ombud (110 kap. 5 § SFB). Myndigheten kan inom ramen för sitt utredningsansvar också efterfråga och begära in uppgifter om faktiska förhållanden (se bl.a. 110 kap. 14 och 31 §§ SFB).

Ansökningar och beslut om dagersättningar och andra löpande förmåner kan omfatta längre perioder. Under en sådan period kan de faktiska förhållanden som beslutet baserats på ändras. Den som har ansökt om och blivit beviljad sjukpenning under tre månaders tid kan exempelvis tillfriskna snabbare än beräknat och vilja återgå i arbete efter två månader. En förälder som har beviljats

föräldrapenning kan bli sjuk under tid med förmånen och vilja ansöka om sjukpenning i stället. Den som på grund av graviditet har fått nedsatt arbetsförmåga och blivit beviljad graviditetspenning kanske kan gå upp i arbetstid efter anpassning eller omplacering hos arbetsgivaren. Någons försäkringstillhörighet kan förändras på grund av flytt utomlands.

Även i fråga om vissa engångsersättningar såsom bidrag till arbetshjälpmedel och bilstöd kan faktiska förhållanden ändras mellan besluts- och utbetalningstillfället. Den försäkrade kan exempelvis få möjlighet att köpa ett arbetshjälpmedel eller en bil av likvärdig men äldre och därmed billigare modell.

Den som ansöker om, har rätt till eller annars får en förmån enligt socialförsäkringsbalken ska enligt 110 kap. 46 § första stycket SFB anmäla sådana ändrade förhållanden som påverkar rätten till eller storleken av förmånen. Det kan, beroende på vilken förmån som är aktuell, handla om förhållanden som avser t.ex. bosättning i Sverige eller utlandsvistelse, bostadsförhållanden, civilstånd, vårdnad och sammanboende med vuxen eller barn, hälsotillstånd, förvärvsarbete, arbetsförmåga, inkomstförhållanden, förmögenhetsförhållanden, och utländsk socialförsäkringsförmån (110 kap. 46 § andra stycket SFB). Den som inte anmäler ändrade förhållanden som han eller hon är skyldig att anmäla, och på så sätt orsakar fara för att en ekonomisk förmån eller ett ekonomiskt stöd felaktigt betalas ut, felaktigt tillgodoräknas, betalas ut med ett för högt belopp eller tillgodoräknas med ett för högt belopp, döms enligt 2 § bidragsbrottslagen (2007:612) för bidragsbrott.

Om en förmån betalas ut löpande, t.ex. i form av dagersättning, kan det återstå utbetalningar av en beviljad förmån när uppgifter om ändrade förhållanden blir kända för myndigheten. Eftersom myndigheten inte kan avstå från att verkställa ett rättskraftigt beslut krävs det författningsstöd för att ändra beslutet eller att ersätta det med ett nytt beslut för att fortsatt utbetalning då ska kunna förhindras.

Möjligheterna att ändra ett fattat beslut är begränsade

Enligt praxis får ett för en enskild part gynnande beslut i ett ärende som gäller rätt till en förmån av personlig eller ekonomisk art inte utan vidare ändras på så sätt att myndigheten tar ifrån den enskilde

förmånen genom ett senare beslut (för en närmare redogörelse för denna praxis, se SOU 2010:29 s. 564–566). Även på unionsrättens område har det genom rättspraxis utvecklats en allmän princip som innebär att den enskilde normalt bör kunna förvänta sig att beslutfattaren inte tar tillbaka vad denne har gett i ett beslut, dvs. att gynnande beslut har en viss grad av stabilitet. Principen om gynnande besluts orubblighet gäller dock inte undantagslöst och vissa undantagssituationer har kodifierats i förvaltningslagen (2017:900), förkortad FL. Enligt 37 § andra stycket FL får ett beslut som till sin karaktär är gynnande för någon enskild part ändras till den enskildes nackdel bara om det framgår av beslutet eller de föreskrifter som det har grundats på att beslutet under vissa förutsättningar får återkallas, tvingande säkerhetsskäl kräver att beslutet ändras omedelbart, eller felaktigheten beror på att parten har lämnat oriktiga eller vilseledande uppgifter. Ytterligare undantag på grund av hänsynstaganden som kan vara motiverade enbart i snävt avgränsade fall kan övervägas i speciallagstiftning (jfr prop. 2016/17:180 s. 232). Sådan speciallagstiftning finns i bl.a. socialförsäkringsbalken.

Ett beslut enligt socialförsäkringsbalken får under vissa förutsättningar ändras

Enligt 113 kap. 3 § SFB ska Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten ändra ett beslut om beslutet på grund av skrivfel, räknefel eller annat sådant förbiseende innehåller uppenbar oriktighet, om beslutet har blivit oriktigt på grund av att det har fattats på uppenbart felaktigt eller ofullständigt underlag, eller om beslutet har blivit oriktigt på grund av uppenbart felaktig rättstillämpning eller annan liknande orsak. Bestämmelsen gäller i stället för förvaltningslagens bestämmelse om ändring av gynnande beslut till den enskildes nackdel (HFD 2023 ref. 56). Syftet med bestämmelsen är att ge Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten en lagreglerad möjlighet och skyldighet att ändra sådana beslut som innehåller vissa kvalificerade felaktigheter (prop. 1977/78:20 s. 84).

En ändring enligt 113 kap. 3 § SFB ska göras självant av myndigheten, även om impulsen till ändringen i och för sig kan komma utifrån. Ändringen kan göras till både för- och nackdel för

den enskilde. Ett beslut får dock inte ändras till den försäkrades nackdel när det gäller en förmån som har förfallit till betalning, och inte heller i annat fall om det finns synnerliga skäl mot det (113 kap. 5 § SFB). Felet måste vara ursprungligt, vilket innebär att det måste ha förelegat när beslutet fattades. Felaktigheter som uppstår på grund av att förhållanden ändras efter det att beslutet fattats kan inte läggas till grund för ändring av beslutet. Ett beslut kan inte heller upphävas med stöd av 113 kap. 3 § SFB utan felaktigheten och ändringen måste vara materiell (jfr JO 2008/09 s. 364). En fråga om ändring får som huvudregel inte tas upp av den handläggande myndigheten senare än två år efter den dag då beslutet meddelades (113 kap. 6 § SFB).

I socialförsäkringsbalken finns också vissa förmånsspecifika bestämmelser om omprövning. Sådan omprövning aktualiseras om de faktiska förhållandena ändras efter det att beslutet har fattats. Bestämmelserna ser olika ut och är anpassade efter de särskilda förhållanden som gäller för respektive förmån. Exempelvis ska rätten till sjukersättning och aktivitetsersättning omprövas om arbetsförmågan förbättras för en försäkrad som får någon av förmånerna (36 kap. 19 och 22 §§ SFB). Bestämmelser om omprövning på grund av ändrade förhållanden finns också för bl.a. barnbidrag (15 kap. 13 § SFB), omvårdnadsbidrag (22 kap. 15 § SFB) och assistansersättning (51 kap. 12 § SFB). För dagersättningar och många andra ersättningar saknas liknande bestämmelser. Vid omprövning ersätter omprövningsbeslutet det omprövade beslutet. När ett beslut har omprövats ska myndigheten följaktligen verkställa omprövningsbeslutet i stället för det omprövade beslutet. Ett förändrat ställningstagande genom ett omprövningsbeslut i fråga om rätten till eller storleken av en förmån kan därmed leda till att tidigare beviljad ersättning inte ska betalas ut.

Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten ska enligt 113 kap. 7 § SFB ompröva ett beslut som har fattats av respektive myndighet om det skriftligen begärs av en enskild som beslutet angår. En omprövning på begäran av en enskild förutsätter inte att någon felaktighet uppmärksammas, utan avser en ny fullständig prövning. Beslutet får dock inte ändras till den enskildes nackdel. Möjligheten att begära omprövning är dessutom tidsbegränsad. En begäran om omprövning ska ha kommit in till den handläggande myndigheten

inom två månader från den dag då den enskilde fick del av beslutet (113 kap. 19 § SFB).

Även om det inte finns grund för att ändra ett beslut om rätt till en förmån, kan myndigheten under vissa förutsättningar dra in eller sätta ned beviljad ersättning i form av en sanktion (se t.ex. 46 kap. 6 §, 107 kap. 6 § och 110 kap. 52 och 53 §§ SFB). Det förutsätter i de flesta fall att den enskilde har gjort sig skyldig till någon form av klandervärt beteende. Mottagare av en förmån kan också själv avstå från utbetalning (jfr HFD 2023 ref. 32). Rätten till förmånen kvarstår dock även om mottagaren avstår från rätten att få förmånen utbetalad. Det innebär att dagar med ersättning räknas av även om ersättning inte betalas ut, vilket kan få konsekvenser inom vissa förmåner, t.ex. föräldrapenning, där antalet dagar med ersättning är begränsat.

Ersättning som har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp ska under vissa förutsättningar återkrävas

Om ersättning betalas ut trots att det finns anledning att ifrågasätta rätten till ersättningen, kan det finnas skäl att besluta om återbetalning. Försäkringskassan eller Pensionsmyndigheten ska enligt 108 kap. 2 § SFB besluta om återbetalning av ersättning som har beslutats enligt socialförsäkringsbalken, om den försäkrade eller, i förekommande fall, den som annars har fått ersättningen har orsakat att denna har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp genom att underlåta att fullgöra en uppgifts- eller anmälnings-skyldighet. Detsamma gäller om ersättning i annat fall har lämnats felaktigt eller med ett för högt belopp och den som fått ersättningen har insett eller skäligen borde ha insett detta.

Nuvarande reglering innebär således att ersättning i vissa fall betalas ut med vetskap om att den kommer att återkrävas. En återkravshantering medför både merarbete för myndigheten och olägenheter för den enskilde. Hanteringen kan också framstå som svårförståelig för enskilda om de först tvingas ta emot en utbetalning som de vissa fall informerat myndigheten om att de inte ska ha, för att sedan tvingas betala tillbaka ersättningen. Hanteringen kan också leda till att enskilda drabbas av onödig skuldsättning. När det gäller skattepliktiga inkomster blir ett återkrav särskilt betungande eftersom Försäkringskassan måste återkräva bruttobeloppet, det vill

säga hela det beslutade beloppet utan avdrag för skatt, trots att den enskilde endast erhållit nettobeloppet.

Det bör införas en möjlighet att ompröva rätten till vissa förmåner vid ändrade förhållanden

När en enskild anmäler ändrade förhållanden eller Försäkringskassan på annat sätt får uppgift om att de faktiska förhållanden som ett beslut har grundats på har ändrats, är alltså möjligheterna att förhindra en felaktig utbetalning begränsade. Försäkringskassan har i uppdrag att säkerställa att felaktiga utbetalningar inte görs (2 § 3 förordningen [2009:1174] med instruktion för Försäkringskassan). Det är viktigt att myndighetens uppdrag och förmånslagstiftningen inte står i motsättning till varandra. Det kan inte anses ändamålsenligt att Försäkringskassan saknar rättslig möjlighet att förhindra en utbetalning som redan vid utbetalningstillfället har identifierats som felaktig.

Det finns inte något krav på att tillämpningsområdet för en bestämmelse om omprövning på grund av ändrade förhållanden måste vara begränsat till att avse varje enskild typ av förmån (prop. 2016/17:180 s. 233). Mer generella bestämmelser om omprövning och ändring finns i 113 kap. SFB. Det är dock viktigt att regleringen om myndigheternas befogenheter att ompröva fattade beslut utformas på så sätt att enskildas berättigade intresse av förutsebarhet värnas. Genom att införa förmånsspecifika bestämmelser blir kopplingen till de särskilda förutsättningar som gäller inom respektive förmån tydligare. Det blir därmed också mer förutsägbart för den enskilde under vilka omständigheter som möjligheten till omprövning kan aktualiseras. Det bedöms mot bakgrund av detta lämpligt att bibehålla och utveckla befintlig struktur med förmånsspecifika bestämmelser om omprövning.

Behovet av att ompröva redan fattade beslut avser framför allt förmåner där en längre tid löper mellan beslut och utbetalning. Det handlar främst om löpande förmåner i form av dagersättningar, då beslut fattas för flera månader i taget och förhållanden kan ändras under tiden med ersättning. Samma behov finns för vissa ersättningar med engångsutbetalningar, såsom bidrag till arbetshjälpmedel och bilstöd, där tid också kan löpa mellan besluts- och utbetalningstillfälle. För att förhindra felaktiga utbetalningar

bör det i dessa fall införas en möjlighet att ompröva rätten till förmånen vid ändrade förhållanden.

För att omprövning ska kunna komma i fråga bör det krävas att det har skett en ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. Samma formulering förekommer i 41 kap. 22 § SFB och innebär att det för att ett beslut om rätt till livränta ska gå att ompröva på grund av förändrade inkomstförhållanden krävs som riktpunkt att inkomständringen uppgår till minst en tjugondel (prop. 1975/76:197 s. 100). Det bör alltså inte gå att ompröva ett beslut på grund av mindre avvikelser. Eftersom syftet är att förhindra felaktiga utbetalningar bör de ändrade förhållandena vara av sådan karaktär att ett omprövningsbeslut kan förväntas leda till en förändrad bedömning av rätten till förmånen och att utbetalningsbeloppet reduceras helt eller delvis. Det bör därmed krävas tydliga indikationer på att det ursprungliga beslutet inte längre är riktigt för att omprövning enligt de föreslagna bestämmelserna ska aktualiseras.

Omprövningen bör avse rätten till beslutad förmån

Det är en allmän förvaltningsrättslig princip att ett beslut där en ansökan avslås inte får rättskraft i den meningen att det hindrar en ny prövning (RÅ 2005 ref. 16 och HFD 2013 ref. 36). Det har dock i praxis gjorts avsteg från denna princip grundat på särskilda förhållanden eller regler som gällt för det slags mål som det varit fråga om. Enligt Högsta förvaltningsdomstolen är en myndighet förhindrad att ta upp en sak som tidigare avgjorts av domstol till förnyad prövning när lagstiftaren för det aktuella området genom föreskrifter har begränsat möjligheterna till upprepade prövningar (HFD 2019 ref. 61). Vid tillkomsten av socialförsäkringsbalken infördes särskilda regler som begränsar möjligheterna till ny prövning (se 113 kap. 7 § andra stycket SFB). En ny ansökan från den enskilde avseende samma sak ska därför numera avvisas (se HFD 2013 ref. 68 och HFD 2016 ref. 83).

Avsikten med en möjlighet till omprövning är att förhindra felaktiga utbetalningar. Det är således inte meningen att möjligheten till omprövning på grund av ändrade förhållanden ska kunna användas för att få till stånd en förnyad prövning av rätten till förmånen. Omprövningen bör därför endast avse rätten till redan

beslutad ersättning. Det bör inte vara möjligt att inom ramen för omprövningen få beviljat en utökad omfattning av förmånen. Därmed bör möjligheten att ompröva rätten till vissa förmåner inte öppna för en förnyad prövning av samma sak. Av samma skäl bör möjligheten att ompröva beslut inte heller omfatta sådana frågor som har prövats av domstol.

2.2 Graviditetspenning

Förslag: Rätten till beslutad graviditetspenning ska få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

En fråga som har prövats av domstol ska inte få omprövas.

Skälen för förslaget: Enligt 10 kap. SFB har en försäkrad som är gravid rätt till graviditetspenning om graviditeten sätter ned hennes förmåga att utföra sitt förvärvsarbete eller hon inte får sysselsättas i sitt förvärvsarbete på grund av en föreskrift om förbud mot arbete under graviditeten som har meddelats med stöd av 4 kap. 6 § arbetsmiljölagen (1977:1160). Det krävs också att hon inte kan omplaceras till annat mindre ansträngande arbete. Graviditetspenning är en dagersättning (1 § förordningen [1982:366] om utbetalning av dagersättningar från Försäkringskassan) som lämnas längst till och med den elfte dagen före den beräknade tidpunkten för barnets födelse (10 kap. 8 § SFB). Förmånen lämnas dock inte till den del den försäkrade för samma tid får sjukpenning, eller sjuklön (10 kap. 5 § SFB). Rätten till graviditetspenning är således beroende av förhållanden som kan ändras under tid med ersättning. Förhållanden som kan ändras kan t.ex. vara arbetsgivarens möjligheter att omplacera den som är gravid, barnets födelsetidpunkt och den försäkrades eventuella sjukdom. I enlighet med bedömningen i avsnitt 2.1 bör rätten till beslutad graviditetspenning, som inte varit föremål för prövning i domstol, få omprövas om det efter det att beslut har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

2.3 Föräldrapenningsförmåner

Förslag: Rätten till beslutad föräldrapenning ska få omprövas om det efter att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

En fråga som har prövats av domstol ska inte få omprövas.

Bedömning: Det bör inte införas någon möjlighet att ompröva rätten till beslutad tillfällig föräldrapenning.

Skälen för förslaget och bedömningen: Rätt till föräldrapenning har en försäkrad förälder som vårdar barn under tid när han eller hon inte förvärvsarbetar eller avstår från förvärvsarbete (12 kap. 2 § SFB). Rätten till föräldrapenning, som är en dagersättning (1 § förordningen om utbetalning av dagersättningar från Försäkringskassan), är beroende av förhållanden som kan ändras under tid med ersättning. Exempelvis kan barnet flytta utomlands (11 kap. 8 § SFB) eller föräldern kan börja arbeta eller bli sjuk (11 kap. 14 § SFB och 12 kap. 2 § SFB). I enlighet med bedömningen i avsnitt 2.1 bör rätten till beslutad föräldrapenning, som inte varit föremål för prövning i domstol, få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

Rätt till tillfällig föräldrapenning har en försäkrad förälder som avstår från att utföra förvärvsarbete i samband med ett barns födelse eller behov av vård eller i samband med att ett barn har avlidit (13 kap. 2 § SFB). Rätt till tillfällig föräldrapenning beslutas retroaktivt och de faktiska förhållandena kan därmed inte ändras efter att beslutet har fattats. I vissa fall finns möjlighet till förhandsbesked om tillfällig föräldrapenning. Sådana förhandsbesked kan omprövas enligt 13 kap. 4 § SFB. Det saknas därmed anledning att införa en möjlighet till omprövning av rätten till beslutad tillfällig föräldrapenning.

2.4 Sjukpenning

Förslag: Rätten till beslutad sjukpenning ska få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

En fråga som har prövats av domstol ska inte få omprövas.

Skälen för förslaget: En försäkrad har rätt till sjukpenning vid sjukdom som sätter ned hans eller hennes arbetsförmåga med minst en fjärdedel (27 kap. 2 § SFB). Sjukpenning, som är en dagersättning (1 § förordningen om utbetalning av dagersättningar från Försäkringskassan), lämnas som huvudregel för högst 364 dagar under en ramtid som omfattar de 450 närmast föregående dagarna (27 kap. 22 § SFB). Ersättningen lämnas som hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels förmån (27 kap. 45 § SFB). Under tid med förmånen kan de förhållanden som var avgörande för beslutet ändras. Den försäkrade kan t.ex. förbättras i sitt sjukdomstillstånd, ansöka om och beviljas en annan förmån eller avlida. I enlighet med bedömningen i avsnitt 2.1 bör rätten till beslutad sjukpenning, som inte varit föremål för prövning i domstol, därmed få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

2.5 Rehabiliteringspenning

Förslag: Rätten till beslutad rehabiliteringspenning ska få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

En fråga som har prövats av domstol ska inte få omprövas.

Skälen för förslaget: Vid sjukdom som sätter ned en försäkrads arbetsförmåga med minst en fjärdedel har den försäkrade rätt till rehabiliteringsersättning under tid då han eller hon deltar i arbetslivsinriktad rehabilitering som avser att förkorta sjukdomstiden, eller helt eller delvis förebygga eller häva nedsättning av arbetsförmågan (31 kap. 2 och 3 §§ SFB). Arbetsförmågan ska under tiden för rehabiliteringsåtgärden anses nedsatt i den utsträckning den försäkrade på grund av åtgärden är förhindrad att förvärvsarbeta (31 kap. 8 § andra stycket SFB). Rehabiliteringspenning, som är en dagersättning (1 § förordningen om utbetalning av dagersättningar från Försäkringskassan), lämnas

som hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels förmån (31 kap. 8 § SFB). Om den försäkrades deltagande i åtgärden upphör eller minskar i omfattning tidigare än planerat, förändras därmed förutsättningarna för rätten till förmånen. I enlighet med bedömningen i avsnitt 2.1 bör rätten till beslutad rehabiliteringspenning, som inte varit föremål för prövning i domstol, få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

2.6 Smittbärapenning

Förslag: Rätten till beslutad smittbärapenning ska få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

En fråga som har prövats av domstol ska inte få omprövas.

Skälen för förslaget: Rätten till smittbärapenning för smittbärare regleras i 46 kap. SFB. Vem som ska anses vara smittbärare framgår av 46 kap. 3 § SFB. En smittbärare har rätt till smittbärapenning om han eller hon måste avstå från förvärvsarbete på grund av beslut enligt smittskyddslagen (2004:168) eller livsmedelslagen (2006:804) eller föreskrifter som meddelats med stöd av livsmedelslagen, eller på grund av vissa läkarundersökningar eller hälsokontroller (46 kap. 5 § SFB). Smittbärapenning är en dagersättning (1 § förordningen om utbetalning av dagersättningar från Försäkringskassan) som lämnas från och med första dagen i ersättningsperioden och därefter så länge den försäkrade uppfyller förutsättningarna för rätt till smittbärapenning, och lämnas som hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels förmån (46 kap. 7 och 11 §§ SFB). Vidare ska smittbärapenning minskas med t.ex. graviditetspenning, föräldrapenningsförmåner, sjuklön och sjukpenning i den utsträckning förmånerna lämnas för samma tid (46 kap. 18 § SFB). Rätten till smittbärapenning kan således förändras under pågående ersättningsperiod om smittbäraren t.ex. inte längre uppfyller kraven för att anses som smittbärare, eller om smittbäraren under ersättningsperioden tar ut någon av de andra förmåner som påverkar rätten till smittbärapenning.

Enligt 46 kap. 6 § SFB får smittbärrarpenning i vissa fall dras in eller sättas ned. Det gäller i situationer när smittbärraren brister i efterlevnaden av vissa beslutade förhållningsregler, förbud, särskilda villkor eller föreskrifter. Bestämmelsen tar inte sikte på situationer när de materiella förutsättningarna för rätten till en förmån förändras under pågående ersättningsperiod. I enlighet med bedömningen i avsnitt 2.1 bör rätten till beslutad smittbärrarpenning, som inte varit föremål för prövning i domstol, därmed få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

2.7 Närståendepenning

Förslag: Rätten till beslutad närståendepenning ska få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

En fråga som har prövats av domstol ska inte få omprövas.

Skälen för förslaget: En försäkrad som vårdar en närstående som är svårt sjuk har under vissa förutsättningar enligt 47 kap. SFB rätt till närståendepenning för tid då han eller hon avstår från förvärvsarbete i samband med vården. Närståendepenning är en dagersättning (1 § förordningen om utbetalning av dagersättningar från Försäkringskassan) som lämnas för antingen högst 100 eller i vissa fall högst 240 dagar. Ersättningen lämnas från och med första vårdagen som hel, tre fjärdedels, halv eller en fjärdedels förmån. Närståendepenning lämnas dock inte i den utsträckning vårdaren för samma tid får t.ex. föräldrapenningsförmåner, sjukpenning, sjuklön eller rehabiliteringspenning. Rätten till närståendepenning kan därmed komma att påverkas under pågående ersättningsperiod, t.ex. genom att vårdaren väljer att förvärvsarbete under del av den här tiden eller att vårdaren blir sjuk och får sjuklön eller sjukpenning. I enlighet med bedömningen i avsnitt 2.1 bör rätten till beslutad närståendepenning, som inte varit föremål för prövning i domstol, få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

2.8 Bilstöd

Förslag: Rätten till bilstöd ska få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

En fråga som har prövats av domstol ska inte få omprövas.

Skälen för förslaget: Bilstöd kan lämnas till en försäkrad som på grund av ett varaktigt funktionshinder har väsentliga svårigheter att förflytta sig på egen hand eller att anlita allmänna kommunikationer, eller till en försäkrad förälder till ett försäkrat barn som har ett sådant funktionshinder (52 kap. 2–4 §§ SFB). Stödet lämnas som olika sorters bidrag och för anskaffning eller ändring av fordon, anskaffning av en särskild anordning på fordon, kostnader för körträning, körkortsutbildning samt vissa relaterade kostnader (52 kap. 5 och 8 §§ SFB). När det gäller bilstödsformerna grundbidrag, anskaffningsbidrag och tilläggsbidrag får bidrag endast lämnas för fordon som anskaffats efter det att ett beslut om rätt till sådant bidrag har meddelats (52 kap. 6 § SFB). Om bilstöd inte har använts inom sex månader från det att den som beviljats bilstöd fått besked om att stödet kan betalas ut, är fordran dock preskriberad (107 kap. 15 § SFB). Under den tid som förflyter mellan det att beslut om rätt till bilstöd meddelas och att utbetalning av stödet aktualiseras kan förutsättningarna för bilstödet komma att förändras. Det kan t.ex. hända att den bil som köps in inte uppfyller de krav som ställts upp i beslutet om rätten till bilstöd, eller att den försäkrade köper en äldre och billigare årsmodell än vad som har specificerats i beslutet om rätten till bilstöd. I sådana situationer bör beslutet kunna omprövas för att förhindra felaktiga utbetalningar. I enlighet med bedömningen i avsnitt 2.1 bör således rätten till beslutat bilstöd, som inte varit föremål för prövning i domstol, få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

2.9 Bidrag till arbetshjälpmedel

Förslag: Rätten till bidrag till arbetshjälpmedel ska få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

En fråga som har prövats av domstol ska inte få omprövas.

Skälen för förslaget: Enligt 30 kap. 5 § SFB meddelar regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer föreskrifter om bidrag till sådana arbetshjälpmedel som en förvärvsarbetande försäkrad behöver som ett led i sin rehabilitering. Sådana föreskrifter som avses i paragrafen finns i förordningen (1991:1046) om bidrag till arbetshjälpmedel. I 2 § förordningen anges att bidrag får lämnas till arbetsgivaren eller den försäkrade för vissa i paragrafen specificerade ändamål, bl.a. för att köpa, eller, om det är ekonomiskt mer förmånligt, att hyra sådana arbetshjälpmedel eller anordningar på arbetsplatsen som behövs för att den försäkrade ska kunna utföra sitt arbete.

En ansökan om bidrag till arbetshjälpmedel ska som huvudregel göras hos Försäkringskassan innan anskaffningen sker, och om den har gjorts senare får den beviljas endast om det finns synnerliga skäl (6 § förordningen om bidrag till arbetshjälpmedel). Det innebär att beslut om beviljande av bidrag i de allra flesta fall kommer att ske innan anskaffning. Eftersom ett beslut om bidrag till arbetshjälpmedel inte är begränsat i tid kan förutsättningarna komma att ändras mellan det att bidraget beviljas och att det utnyttjas. Den som beviljats bidrag kan exempelvis få nya arbetsuppgifter hos arbetsgivaren som innebär att han eller hon inte längre är i behov av arbetshjälpmedel för att kunna utföra sitt arbete. Det kan t.ex. också hända att bidrag beviljas för tre arbetshjälpmedel men att den som beviljats bidraget endast anskaffar två, eller att hjälpmedel köps in för en lägre kostnad än vad som har beviljats.

De möjligheter att ändra och ompröva beslut om bidrag till arbetshjälpmedel som står Försäkringskassan till buds är bestämmelserna i 113 kap. SFB (9 § förordningen om bidrag till arbetshjälpmedel). Som framgår av bedömningen i avsnitt 2.1 bör en bestämmelse därför införas genom vilken Försäkringskassan har rätt att ompröva ett beslut om bidrag till arbetshjälpmedel, som inte har varit föremål för prövning i domstol, om det efter det att beslutet

har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

2.10 Ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser

Förslag: Rätten till etableringstillägg och bostadsersättning ska få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

En fråga som har prövats av domstol ska inte få omprövas.

Skälen för förslaget: I förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser finns bestämmelser om rätten till vissa förmåner för deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser. Tre av förmånerna – aktivitetsstöd, utvecklingsersättning och etableringsersättning – är dagersättningar (1 § förordningen om utbetalning av dagersättningar från Försäkringskassan). Därutöver innehåller förordningen om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser bestämmelser om, såvitt nu är relevant, etableringstillägg och bostadsersättning (3 kap. 10–16 §§ förordningen).

De nu beskrivna förmånerna betalas ut månadsvis i efterskott (10 kap. 9 § förordningen om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser). Bestämmelserna i 113 kap. om ändring, omprövning och överklagande är tillämpliga på beslut om dessa förmåner, dock med undantaget att beslut inte får ändras till den enskildes nackdel efter att ersättningen har betalats ut i stället för när förmånen har förfallit till betalning (11 kap. 1 § förordningen om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser). I fråga om dagersättningarna aktivitetsstöd, utvecklingsersättning och etableringsersättning bedöms därmed risken för felaktiga utbetalningar enligt nu gällande regelverk vara låg. Detsamma kan dock inte sägas vara fallet när det gäller etableringstillägg och bostadsersättning.

Etableringstillägg får lämnas till den som är anvisad till det arbetsmarknadspolitiska programmet etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare och som har hemmavarande barn (3 kap. 10–

12 §§ förordningen om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser). Bostadsersättning får i sin tur lämnas till den som är anvisad till samma program, men som är ensamstående utan hemmavarande barn. Ersättningen lämnas dock inte till den som hyr ett eller flera rum i en bostad, eller stadigvarande bor tillsammans med en annan person (3 kap. 10–16 §§ förordningen om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser). Ett beslut om etableringstillägg och bostadsersättning kan komma att gälla för en längre period än bara en månad. Under tiden som ett sådant beslut gäller kan förutsättningarna för rätten till förmånen komma att ändras, t.ex. om sökandens boende- eller familjesituation förändras. I enlighet med bedömningen i avsnitt 2.1 bör rätten till beslutat etableringstillägg och beslutad bostadsersättning, som inte varit föremål för prövning i domstol, få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

2.11 Förmåner till totalförsvarspliktiga

Förslag: Rätten till familjebidrag och dagpenning enligt förordningen om förmåner till totalförsvarspliktiga ska få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet.

En fråga som har prövats av domstol ska inte få omprövas.

Skälen för förslaget

Allmänt om förmåner för totalförsvarspliktiga

Av 8 kap. lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt framgår att den som fullgör värnplikt, civilplikt eller – i vissa fall – allmän tjänsteplikt har rätt till förmåner. Närmare föreskrifter om förmånerna finns i förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga. De olika förmånerna som regleras i förordningen är ersättningar under tjänstgöring, däribland dagpenning (2 kap.), resor (3 kap.), förplägnad och inkvartering m.m. (4 kap.), hälso- och sjukvård (5 kap.), tandvård (6 kap.), familjebidrag (7 kap.), ekonomiskt stöd (8 kap.), begravningshjälp (9 kap.) och försäkring (10 kap.). Av de

olika förmåner är dagpenningen och familjebidraget av särskild relevans för den här promemorian. I fråga om dessa förmåner tillämpas nämligen bestämmelserna om ändring och omprövning i 113 kap. SFB i nu relevanta delar (12 kap. 1 § förordningen om förmåner till totalförsvarspliktiga och 4 § lagen [1991:1488] om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret). Det är dessutom Försäkringskassan som handhar frågor om familjebidrag och dagpenning (1 § lagen [1991:1488] om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret).

Dagpenning

Dagpenningen är en dagersättning (1 § förordningen om utbetalning av dagersättningar från Försäkringskassan). Den lämnas med ett belopp per dag från och med första tjänstgöringsdagen. Dagpenning lämnas dock inte för de dagar då den totalförsvarspliktige uppbär föräldrapenningsförmån. I fråga om återbetalning av dagpenning gäller dessutom vissa bestämmelser i 108 kap. SFB (2 kap. 2 § förordningen om förmåner till totalförsvarspliktiga). Rätt till dagpenning föreligger inte om den totalförsvarspliktige utan giltigt skäl har varit frånvarande under hela tjänstgöringsdagen. Sådan rätt föreligger inte heller om den totalförsvarspliktige under hela tjänstgöringsdagen har varit berövad friheten på grund av misstanke om brott eller varit intagen på kriminalvårdsanstalt (2 kap. 4 § förordningen om förmåner till totalförsvarspliktiga).

På samma sätt som gäller för de andra förmåner som har redogjorts för i avsnitt 2.1 är dagpenningen beroende av förhållanden som kan ändras under tid med ersättning. Exempelvis kan en totalförsvarspliktig komma att behöva ta ut föräldrapenning under delar av sin tjänstgöringstid. Ett annat exempel är när en totalförsvarspliktig har ogiltigt frånvaro. Rätten till beslutad dagpenning, som inte har varit föremål för prövning i domstol, bör därför få omprövas om det efter det att beslut har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. Bestämmelsen om omprövning bör lämpligen placeras i lagen om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret, eftersom bestämmelser om ändring och omprövning av dagpenning regleras där.

Familjebidrag

Familjebidrag lämnas efter ansökan i form av familjepenning, bostadsbidrag, näringsbidrag och begravningsbidrag och lämnas för den tid under vilken den bidragsberättigade tjänstgör (7 kap. 1 och 5 §§ förordningen om förmåner till totalförsvarspliktiga). Familjebidrag är inte en dagersättning, men lämnas under tjänstgöringstiden. Familjepenning lämnas för vissa närstående, bl.a. egna barn under 18 år under vissa förutsättningar och en bidragsberättigads make som vårdar dessa barn (7 kap. 8 § förordningen om förmåner till totalförsvarspliktiga). Bostadsbidrag lämnas för kostnaden för den bostad där den bidragsberättigade bor under vissa förutsättningar, t.ex. tillsammans med make eller sådant barn som ger rätt till familjepenning (7 kap. 9 § förordningen om förmåner till totalförsvarspliktiga). Näringsbidrag lämnas under vissa förutsättningar om den bidragsberättigade helt eller delvis har sin försörjning från en näring som drivs av honom eller henne eller maken (7 kap. 19–22 §§ förordningen om förmåner till totalförsvarspliktiga). Begravningsbidrag lämnas om familjepenning har beviljats för make eller barn med anledning av en totalförsvarspliktigs tjänstgöring och maken eller barnet avlider under tjänstgöringstiden (7 kap. 23 § förordningen om förmåner till totalförsvarspliktiga).

En totalförsvarspliktigs tjänstgöringstid kan vara under förhållandevis lång tid, ibland under flera månader eller år. Rätten till familjebidrag kan liksom när det gäller dagpenning komma att påverkas av senare ändrade förhållanden, t.ex. att den bidragsberättigade byter bostad eller att hans eller hennes familjeförhållanden ändras på ett sådant sätt att rätten till familjepenning upphör. En bidragsberättigad som tar emot familjebidrag ska omedelbart lämna Försäkringskassan upplysningar om nya omständigheter av betydelse för rätten till bidraget (11 kap. 6 § förordningen om förmåner till totalförsvarspliktiga). Som framgår av avsnitt 2.1 är Försäkringskassan dock ofta förhindrad att vidta några åtgärder med anledning av sådana upplysningar. Rätten till beslutat familjebidrag, som inte har varit föremål för prövning i domstol, bör därför få omprövas om det efter det att beslutet har fattats skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. Bestämmelsen om omprövning bör

lämpligen placeras i lagen om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret, eftersom bestämmelser om ändring och omprövning av familjebidrag regleras där.

3 Utökad möjlighet att ändra beslut om dagersättning

Förslag: Möjligheten att ändra ett beslut om graviditetspenning, föräldrapenningsförmåner, sjukpenning, rehabiliteringspenning, smittbärappenning eller närståendepenning enligt socialförsäkringsbalken eller ett beslut om dagpenning enligt förordningen om förmåner till totalförsvarspliktiga till den försäkrades nackdel med stöd av 113 kap. 3 § socialförsäkringsbalken utsträcks till tidpunkten då ersättningen betalas ut.

Skälen för förslaget

Socialförsäkringsförmåner förfaller till betalning när förmånerna blir tillgängliga för lyftning

Försäkringskassan och Pensionsmyndigheten har enligt 113 kap. 3 § socialförsäkringsbalken, förkortad SFB, vissa möjligheter att ändra ett ursprungligt beslut som respektive myndighet har fattat (se avsnitt 2.1). Möjligheterna att ändra ett beslut till den försäkrades nackdel begränsas dock enligt 113 kap. 5 § SFB där det anges att en sådan ändring inte får göras när det gäller en förmån som har förfallit till betalning, och inte heller i annat fall om det finns synnerliga skäl mot det.

En förmån förfaller i allmänhet till betalning vid den tidpunkt som den blir tillgänglig för lyftning. Detta anses inträffa vid olika tidpunkter för olika förmåner. Såvitt gäller vissa pensionsförmåner enligt socialförsäkringsbalken finns särskilda bestämmelser om när dessa ska kunna lyftas av mottagaren i förordningen (2002:782) om ansökan och utbetalning av pension m.fl. förmåner. I fråga om dagersättningarna sjukpenning och föräldrapenning räknas tiden

från den dag förmånen avser (prop. 1977/78:20 s. 96). När en dagersättning avser förfluten tid och redan då skulle ha varit tillgänglig för lyftning ska ersättningen anses förfalla till betalning när beslutet meddelas (jfr RÅ 2004 ref. 47 och HFD 2023 not 53).

Med dagersättningar avses sådana förmåner där Försäkringskassan bedömer rätten till förmånen för varje enskild dag under den sökta perioden. Vilka förmåner som är dagersättningar framgår av 1 § förordningen (1982:366) om utbetalning av dagersättningar från Försäkringskassan.

Av den rättspraxis som kommit att utvecklas på området framgår alltså att gynnande beslut om dagersättningar inte får ändras till den försäkrades nackdel efter den dag som ersättningen avser. Om beslutet avser förfluten tid får beslutet inte ändras över huvud taget. Detta gäller även om en felaktighet som omfattas av 113 kap. 3 § SFB upptäcks innan utbetalning har skett.

Bestämmelser om att dagersättningar förfaller till betalning vid betalningstillfället bör införas

Den nuvarande ordningen enligt vilken dagersättningar som avser förfluten tid förfaller till betalning redan när beslutet fattas ger upphov till orimliga situationer. Om Försäkringskassan exempelvis upptäcker att ett beslut om sjukpenning som avser förfluten tid innehåller en uppenbar oriktighet på grund av skrivfel, räknefel eller annat sådant förbiseende, kan det inte rättas även om utbetalningen ännu inte har skett. Ordningen är också otidsenlig eftersom Försäkringskassan numera betalar ut dagersättningar månatligen och inte dag för dag.

Den möjlighet som för närvarande finns för Försäkringskassan att rätta till felaktigheter som uppstår genom att dagersättningar för förfluten tid förfaller till betalning vid beslutstidpunkten är att återkräva felaktig utbetalning enligt 108 kap. SFB. I likhet med vad som anges i avsnitt 2.1 framstår det inte som ändamålsenligt att gå vägen via ett återkravsärende för att rätta ett fel som hade kunnat korrigeras innan utbetalning.

En mer ändamålsenlig lösning för att komma åt ursprungliga fel i beslut om dagersättningar bedöms i stället vara att ge Försäkringskassan utrymme att ändra beslut till nackdel för den försäkrade med stöd av 113 kap. 3 § SFB fram till dess att

ersättningen betalas ut. På så sätt införs en särskilt föreskriven ordning om verkställighet (jfr HFD 2023 not 53).

I fråga om socialförsäkringsbalkens dag ersättningar, dvs. graviditetspenning, föräldrapenningsförmåner, sjukpenning, rehabiliteringspenning, smittbärarpenning och närståendepenning, kan detta åstadkommas genom ett tillägg i 113 kap. SFB med innebörden att tidpunkten för när beslut om dessa förmåner inte får ändras till den försäkrades nackdel med stöd av 113 kap. 3 § SFB inträffar när ersättningen har betalats ut.

För de dag ersättningar som regleras i förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser, dvs. aktivitetsstöd, utvecklingsersättning och etableringsersättning, finns det redan en bestämmelse i 11 kap. 1 § andra stycket som säger att det som anges i 113 kap. 5 § SFB om en förmån som har förfallit till betalning i stället ska gälla en ersättning som har betalats ut. För dessa förmåner har alltså Försäkringskassan redan möjlighet att komma åt ursprungliga fel, och ytterligare regler för dessa förmåner bedöms därför inte behövas.

För dag ersättningen dagpenning enligt förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspiktiga föreslås att det införs en bestämmelse med samma innebörd som regeln i 11 kap. 1 § förordningen om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser.

När det gäller den återstående dag ersättningen, dvs. ersättning enligt 20 § lagen (1991:1047) om sjuklön, kan konstateras att bestämmelserna i 113 kap. SFB inte är tillämpliga på Försäkringskassans handläggning av sådana ärenden. Beslut om den förmånen omfattas därmed inte av den problematik som redovisas i den här promemorian. Någon ändring i lagen om sjuklön är därför inte nödvändig i det här avseendet.

4 Kravet på anmälan för föräldrapenning avskaffas

Förslag: Kravet på anmälan för föräldrapenning ska tas bort.

Skälen för förslaget: Föräldrapenning får i dag inte lämnas för tid innan föräldern har gjort en anmälan till Försäkringskassan. Kravet på anmälan gäller inte om det har funnits hinder för en sådan anmälan eller det finns särskilda skäl för att föräldrapenning ändå bör lämnas (11 kap. 12 § socialförsäkringsbalken, förkortad SFB). Syftet med anmälningsskyldigheten har framför allt varit att Försäkringskassan ska kunna kontrollera att villkoren för föräldrapenning är uppfyllda samt att myndigheten ska kunna samordna olika förmåner och begära in handlingar och förbereda för kommande utbetalningar av ersättning (prop. 1984/85:78 s. 75 f.). Den som vill begära föräldrapenning ska efter anmälan skriftligen ansöka om föräldrapenning (110 kap. 4 § SFB).

Försäkringskassan har dock, i svar på ett regeringsuppdrag, lämnat in förslag om att anmälningsskyldigheten ska tas bort (Rapport – Förslag till mindre regeländringar som kan minska felaktiga utbetalningar, göra det enklare för enskilda att göra rätt och effektivisera handläggningen inom socialförsäkringen, dnr S2025/00145). Försäkringskassan motiverar förslaget med att anmälan om föräldrapenning inte längre fyller någon funktion för myndigheten. Det är först när ansökan om föräldrapenning inkommer som Försäkringskassan kan genomföra kontrollåtgärder och bedöma om ytterligare underlag krävs för att kunna bedöma rätten till ersättning. Försäkringskassan framför att eftersom ersättning inte lämnas för längre tid tillbaka än 90 dagar före den dag ansökan om föräldrapenning kom in till Försäkringskassan (12 kap. 12 a § SFB) har behovet av anmälan minskat ytterligare, eftersom de

kontroller som görs vid ansökan som regel inte avser förhållanden som ligger längre tillbaka i tiden än 90 dagar.

I samband med ansökan om föräldrapenning genomför Försäkringskassan ett antal maskinella kontroller och utredning kan även ske av exempelvis föräldrarnas sjukpenninggrundande inkomst. Före beslut om ersättning kan det även ske fördjupade kontroller, exempelvis av om föräldern varit frånvarande från arbetet den aktuella tiden. Försäkringskassan genomför dessutom efterhandskontroller, som både kan vara slumpmässiga och riskbaserade. Det är uppgifter som lämnats i ansökan som kontrolleras, medan anmälan i sig inte innehåller uppgifter som föranleder kontroll.

Försäkringskassan framför även att föräldrar upplever förfarandet med krav på att först anmäla och sedan krav på att ansöka som krångligt och att myndigheten får många frågor och klagomål när det gäller kravet på anmälan. Enligt Försäkringskassan upplevs kravet som ett onödigt moment som bidrar till en mer komplicerad försäkring och att kravet på anmälan till Försäkringskassan även förväxlas med krav på anmälan om föräldraledighet enligt 13 § föräldraledighetslagen (1995:584), som görs till arbetsgivaren.

Eftersom ansökan om föräldrapenning kan ske ända fram till barnets tolvårsdag kan dessutom ett större antal anmälningar behöva ske, trots att de inte fyller någon faktisk funktion för ärendehandläggningen eller för kontrollverksamheten. I vissa fall måste även avsaknad av anmälan, eller en för sent inlämnad anmälan utredas, vilket medför merarbete för Försäkringskassan.

En första anmälan om föräldrapenning för ett barn kan ske genom att ett intyg om graviditet skickas in till Försäkringskassan. Det sker ofta runt den 20:e graviditetsveckan. Om anmälnings-skyldigheten avskaffas så kommer intyget även i fortsättningen att vara nödvändigt, exempelvis när föräldrarna önskar använda föräldrapenning före barnets födelse.

Inför barnets födelse har de flesta blivande föräldrar behov av att få information om regelverket för föräldrapenning, exempelvis gällande ersättningens storlek, hur föräldrapenningen kan fördelas mellan föräldrarna och hur den kan tas ut över tid. Försäkringskassan tillhandahåller ett antal olika verktyg på sin webbplats som föräldrarna kan använda sig av för att underlätta en sådan planering. För att få tillgång till vissa planeringstjänster krävs att föräldern är inloggad. Intyget från vården om graviditet kommer

fortsatt att behöva skickas in för att föräldern ska kunna logga in i den aktuella planeringstjänsten. I majoriteten av fallen skickas intyget in elektroniskt från den aktuella vårdinstansen till Försäkringskassan och medför inte något medarbete för föräldrarna.

Att avskaffa kravet på anmälan skulle förenkla för föräldrar som ansöker om föräldrapenning samt underlätta och förenkla Försäkringskassans administration. Ett avskaffande bedöms inte påverka möjligheterna till kontroll. Under senare år har Försäkringskassan dessutom fått utökade möjligheter att göra kontroller (se bl.a. prop. 2024/25:36, prop. 2023/24:85 och prop. 2023/24:29). Inte heller påverkas möjligheten att delge föräldern tidig information om regelverket och om möjligheten att planera sin föräldraledighet. Mot bakgrund av detta föreslås att anmälnings-skyldigheten för föräldrapenning tas bort. Det innebär att regelverken för tillfällig föräldrapenning och föräldrapenning blir mer lika, eftersom kravet på anmälan för tillfällig föräldrapenning slopades den 1 januari 2019 (prop. 2017/18:270, bet. 2018/19:SfU7, rskr. 2018/19:5). Ökad enhetlighet kan ytterligare underlätta för föräldrar, eftersom de ofta använder båda förmånerna och därmed möts av mer likartade regler när de ska ansöka om en förmån.

5 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Förslag: Författningsändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2026.

De nya bestämmelserna om omprövning och ändring av beslut ska inte tillämpas på beslut som har fattats före ikraftträdandet.

Skälen för förslaget: De föreslagna författningsändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt för att öka Försäkringskassans möjligheter att förhindra felaktiga utbetalningar och förenkla och underlätta Försäkringskassans administration. Den 1 juli 2026 bedöms vara den tidigaste tidpunkt detta kan ske.

Utgångspunkten inom förvaltningsrätten är att den författningsreglering som gäller vid tidpunkten för prövningen ska tillämpas, om inget annat föreskrivs. Den omständigheten att de nya bestämmelserna om omprövning och ändring innebär att ett beslut kan komma att ändras till nackdel för den enskilde talar för att det bör vara förutsebart för den enskilde att beslutet kan bli föremål för omprövning. Det bör därför föreskrivas att de nya bestämmelserna om omprövning och ändring inte ska få tillämpas på beslut som har fattats före ikraftträdandet.

6 Konsekvenser

6.1 Förbättrade verktyg i arbetet med att förhindra felaktiga utbetalningar

Felaktiga utbetalningar från Försäkringskassan riskerar att skada förtroendet för socialförsäkringen. För att Försäkringskassan ska ha möjlighet att förhindra felaktiga utbetalningar är det därför viktigt att myndigheten har möjlighet att inte bara beakta uppgifter om faktiska förhållanden inför beslut, utan även kan agera utifrån impulser om förändrade förhållanden efter att beslut har fattats.

Förslagen som lämnas i promemorian ger Försäkringskassan möjlighet att ompröva rätten till vissa förmåner om det efter beslut sker någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. Förslagen innebär också att Försäkringskassan ska ändra vissa ursprungliga och kvalificerade fel med stöd av 113 kap. 3 § socialförsäkringsbalken, förkortad SFB, fram till dess att ersättningen betalas ut. Sammantaget ger detta Försäkringskassan förbättrade verktyg i arbetet med att förhindra felaktiga utbetalningar.

Kravet på att anmäla föräldrapenning är enligt Försäkringskassan inte nödvändigt ur kontrollsynpunkt och ett slopande av denna skyldighet bedöms därmed inte påverka risken för felaktiga utbetalningar inom föräldrapenningen.

6.2 Ekonomiska konsekvenser

Det finns enligt nuvarande reglering begränsade möjligheter att ompröva eller ändra fattade beslut inom socialförsäkringen. Om de förhållanden som ligger till grund för beslutet ändras på ett sådant sätt att rätten till förmånen påverkas efter att beslutet har fattats,

saknas ofta möjlighet att förhindra den felaktiga utbetalning som blir följd. Felaktiga utbetalningar leder till resurskrävande återkravs- och fordringshantering. En viss andel av de felaktiga utbetalningarna kommer sannolikt inte återbetalas. Om felaktiga utbetalningar kan förhindras medför det således besparingar avseende såväl förvaltningskostnader som försäkringskostnader.

Ett återkravsärende kostar i genomsnitt cirka 1 500 kronor per ärende, medan ett fordringsärende kostar cirka 1 000 kronor. Till detta kommer viss kostnad för att ta fram underlag inför att ett ärende överlämnas till återkrav. Den senare kostnaden motsvaras i stort sett av kostnaden för ett ändringsärende. Om ett felaktigt beslut leder till en felaktig utbetalning och därmed återkravs- och fordringshantering, innebär det således betydligt högre kostnader för myndigheten än om det felaktiga beslutet kan ändras innan utbetalning.

Ett avskaffande av anmälningsskyldigheten för föräldrapenning bedöms inte påverka utgifterna för föräldraförsäkringen. Försäkringskassan beräknas få vissa kostnader för justering av it-system och andra förberedande åtgärder på totalt cirka 3,5 miljoner kronor. Administrationen bedöms underlättas, eftersom avsaknad av anmälan i vissa fall behöver utredas i dag. Föräldrar kommer inte heller att behöva kontakta Försäkringskassan med frågor eller synpunkter på dagens anmälningsskyldighet. Det är dock inte möjligt att kvantifiera vilka eventuella besparingar det kan medföra för den löpande administrationen. Införandekostnader som följer av ett avskaffande bedöms kunna tas inom befintliga ekonomiska ramar.

6.3 Konsekvenser för enskilda

Förslagen om ändring och omprövning av beslut innebär att gynnande beslut i större utsträckning kommer att kunna ändras till nackdel för enskilda. Det utgör ett avsteg från principen om gynnande besluts orubblighet och kan leda till minskad trygghet och förutsebarhet för enskilda. Den enskilde lämnar dock uppgifter om faktiska förhållande på heder och samvete till Försäkringskassan och är också skyldig att anmäla ändrade förhållanden. Det bör därför inte komma som en överraskning för den enskilde om Försäkringskassan

inleder en omprövning med anledning av ändrade förhållanden. Den enskilde har också möjlighet att begära omprövning enligt 113 kap. 7 § SFB och överklaga omprövningsbeslutet.

Möjligheten att ompröva och ändra ett felaktigt beslut syftar till att undvika att den enskilde drabbas av ett återkrav. Den negativa konsekvensen i form av ändrade ekonomiska förutsättningar drabbar således den enskilde oavsett om ersättningen betalas ut eller inte. Ett återkrav kan dessutom medföra skuldsättning och andra olägenheter för den enskilde. Det kan därmed vara till större nackdel för den enskilde att få ett återkrav än att förväntad utbetalning inte sker. Om Försäkringskassan i större utsträckning kan förhindra felaktiga utbetalningar, kan den enskilde också i större utsträckning lita på att utbetalad ersättning inte kommer att återkrävas.

Förslaget om att avskaffa kravet på anmälan underlättar för föräldrar som ska planera sin föräldraledighet och ansöka om föräldrapenning.

6.4 Övriga konsekvenser

Förslagen bedöms inte få några konsekvenser för den kommunala självstyrelsen. Förslagen bedöms inte heller få några konsekvenser för sysselsättning och offentlig service i olika delar av landet eller för små eller stora företag. Kravet att anmäla den planerade föräldraledigheten till arbetsgivaren senast två månader före ledigheten enligt 13 § föräldraledighetslagen (1995:584) kvarstår.

Det kan enligt bidragsbrottslagen (2007:612) vara brottsligt att inte anmäla ändrade förhållanden till Försäkringskassan och på så sätt orsaka fara för en felaktig utbetalning. Genom förslagen får Försäkringskassan utökade möjligheter att vidta åtgärder som minskar konsekvenserna av ett sådant brottsligt beteende.

Författningsförslagen är könsneutralt utformade och förväntas inte få några negativa konsekvenser för jämställdheten mellan kvinnor och män. Förslagen bedöms inte heller få några negativa konsekvenser för möjligheten att nå de integrationspolitiska målen.

En omprövning eller ändring av ett gynnande beslut kan i vissa fall påverka barn, i synnerhet om den enskilde, vars ekonomiska förutsättningar påverkas, har försörjningsskyldighet gentemot barn. Enligt FN:s konvention om barnets rättigheter ska vid alla åtgärder

som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3.1). Inför ett beslut som avser en enskild som har försörjningsansvar gentemot ett barn ska myndigheten således göra en bedömning av effekterna för det eller de barn som berörs av beslutet. Eftersom ett barn kan påverkas av att en enskild med försörjningsskyldighet mot barnet får ett återkrav, bedöms de överväganden som görs beträffande den enskilde vara tillämpliga även gällande barnet.

Förslagen bedöms vara förenliga med EU-rätten.

7 Författningskommentar

7.1 Förslaget till lag om ändring i socialförsäkringsbalken

De ändringar som föreslås i socialförsäkringsbalken, förkortad SFB, avser i huvudsak bestämmelser om omprövning, utöver vad som följer av 113 kap. SFB, i fråga om graviditetspenning, föräldrapenning, sjukpenning, rehabiliteringspenning, smittbärappenning, närståendepenning och bilstöd. De föreslagna omprövningsbestämmelserna för respektive förmån har likadan utformning, nämligen med en paragraf uppdelad i två meningar.

I *första meningen* anges att rätten till beslutad förmån får omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. Bestämmelserna är utformade med 41 kap. 22 § SFB som förebild. Med en ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet avses en sådan förändring som innebär att de förutsättningar som låg till grund för beslutet om rätten till förmånen och dess omfattning har ändrats och att en omprövning kan förväntas leda till att det beslutade beloppet kan reduceras helt eller delvis. Eftersom det endast är rätten till beslutad förmån som får omprövas är omprövningsbestämmelserna i praktiken endast tillämpliga för omprövningar till nackdel för den enskilde.

Av *andra meningen* framgår att endast sådana frågor som inte har prövats av domstol får omprövas med stöd av bestämmelserna. Samma avgränsning finns i den allmänna omprövningsbestämmelsen i 113 kap. 7 § SFB och är ett uttryck för principen om negativ rättskraft som gäller på socialförsäkringens område.

De allmänna övervägandena om den utökade möjligheten till omprövning finns i avsnitt 2.1.

Utöver bestämmelserna om omprövning görs följdändringar i innehållsbestämmelser där hänvisning görs till de nya omprövningsbestämmelserna, liksom en ändring i 113 kap. 5 § SFB.

10 kap. Graviditetspenning

- 1 § I detta kapitel finns bestämmelser om
- rätten till graviditetspenning i 2–5 §§,
 - förmånstiden i 6–9 §§,
 - beräkning av graviditetspenning, m.m. i 10 och 11 §§, *och*
 - *omprövning vid ändrade förhållanden i 12 §.*

Paragrafen anger innehållet i 10 kap. En ny strecksats införs med en hänvisning till den nya bestämmelsen i 12 §.

Omprövning vid ändrade förhållanden

12 § *Rätten till beslutad graviditetspenning får omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.*

I paragrafen, som är ny, regleras möjligheterna att ompröva ett fattat beslut om graviditetspenning. Övervägandena finns i avsnitt 2.2.

12 kap. Föräldrapenning

- 1 § I detta kapitel finns bestämmelser om
- rätten till föräldrapenning i 2–11 §§,
 - förmånstiden i 12–13 §§,
 - vem som får föräldrapenningen i 14–17 c §§,
 - ersättningsnivåer i 18–24 §§,
 - beräkning av föräldrapenning på sjukpenningnivån i 25–31 §§,
 - beräkning av antalet dagar med rätt till föräldrapenning i 32–34 §§,
 - föräldrapenning för de första 180 dagarna i 35–38 §§,
 - föräldrapenning efter 180 dagar i 39–41 §§,
 - föräldrapenning för tid efter barnets fjärde levnadsår i 41 a–41 h §§,
 - föräldrapenning vid flerbarnsfödelse i 42–46 §§, *och*
 - *omprövning vid ändrade förhållanden i 47 §.*

Paragrafen anger innehållet i 12 kap. En ny strecksats införs med en hänvisning till den nya bestämmelsen i 47 §.

Omprövning vid ändrade förhållanden

47 § Rätten till beslutad föräldrapenning får omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

I paragrafen, som är ny, regleras möjligheterna att ompröva ett fattat beslut om föräldrapenning. Övervägandena finns i avsnitt 2.3.

27 kap. Allmänna bestämmelser om sjukpenning

1 § I detta kapitel finns bestämmelser om

- rätten till sjukpenning i 2–8 §§,
- samordning med sjuklön i 9 §,
- sjukpenning för anställda och vissa andra vid kortare sjukdomsfall, m.m. i 10–16 a §§,
- sjukanmälan i 17 och 18 §§,
- ersättningsnivåer i 19 §,
- förmånstiden och karens i 20–38 §§,
- allmänt högriskskydd i 39 och 39 a §§,
- särskilt högriskskydd i 40–44 §§,
- förmånsnivåer och arbetsförmåga i 45 §,
- bedömning av arbetsförmågans nedsättning (rehabiliteringskedjan) i 46–55 b §§,
- arbetsgivarinträde m.m. i 56–61 §§, och
- omprövning vid ändrade förhållanden i 62 §.

Paragrafen anger innehållet i 27 kap. En ny strecksats införs med en hänvisning till den nya bestämmelsen i 62 §.

Omprövning vid ändrade förhållanden

62 § Rätten till beslutad sjukpenning får omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

I paragrafen, som är ny, regleras möjligheterna att ompröva ett fattat beslut om föräldrapenning. Övervägandena finns i avsnitt 2.4.

31 kap. Rehabiliteringsersättning

- 1 § I detta kapitel finns bestämmelser om
- ersättningsformer i 2 §,
 - rätten till rehabiliteringsersättning i 3–7 §§,
 - rehabiliteringspenning i 8–13 a §§, och
 - särskilt bidrag i 14 §.

Paragrafen anger innehållet i 31 kap. I *tredje strecksatsen* införs en hänvisning till den nya bestämmelsen i 13 a §.

Omprövning vid ändrade förhållanden

13 a § Rätten till beslutad rehabiliteringspenning får omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

I paragrafen, som är ny, regleras möjligheterna att ompröva ett fattat beslut om rehabiliteringspenning. Övervägandena finns i avsnitt 2.5.

46 kap. Smittbärarersättning

- 1 § I detta kapitel finns allmänna bestämmelser om smittbärarersättning i 2–4 §§.

Vidare finns bestämmelser om

- rätten till smittbärarpenning i 5–10 §§,
- förmånsnivåer och förvärvsarbete i 11–13 §§,
- beräkning av smittbärarpenning i 14–17 §§,
- samordning med andra förmåner i 18 och 19 §§,
- *omprövning vid ändrade förhållanden i 19 a §, och*
- resekostnadsersättning i 20 och 21 §§.

Paragrafen anger innehållet i 46 kap. I *andra stycket* införs en ny strecksats med hänvisning till den nya bestämmelsen i 19 a §.

Omprövning vid ändrade förhållanden

19 a § Utöver vad som framgår av 6 § får rätten till beslutad smittbärappenning omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

I paragrafen, som är ny, regleras möjligheter att ompröva ett fattat beslut om smittbärappenning. En hänvisning görs till bestämmelsen i 46 kap. 6 § som redan i nuläget möjliggör omprövning av ett beslut om smittbärappenning i fall då den enskilde har brustit i efterlevnaden av beslutade förhållningsregler, förbud, särskilda villkor eller föreskrifter. Övervägandena finns i avsnitt 2.6.

47 kap. Närståendepenning

1 § I detta kapitel finns inledande bestämmelser i 2 §.

Vidare finns bestämmelser om

- rätten till närståendepenning i 3–6 §§,
- förlust av ersättning i 7 §,
- förmånstiden i 8–10 §§,
- förmånsnivåer och förvärvsarbete i 11–13 §§,
- beräkning av närståendepenning i 14–16 §§,
- samordning med andra förmåner i 17 §, och
- omprövning vid ändrade förhållanden i 18 §.

Paragrafen anger innehållet i 47 kap. I *andra stycket* införs en ny strecksats med hänvisning till den nya bestämmelsen i 18 §.

Omprövning vid ändrade förhållanden

18 § Rätten till beslutad närståendepenning får omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

I paragrafen, som är ny, regleras möjligheterna att ompröva ett fattat beslut om rehabiliteringspenning. Övervägandena finns i avsnitt 2.7.

52 kap. Bilstöd

1 § I detta kapitel finns bestämmelser om

- rätten till bilstöd i 2–14 §§,
- beräkning av bilstöd i 15–22 §§,
- funktionskontroll i 22 a §,
- *omprövning vid ändrade förhållanden i 22 b §, och*
- återbetalning av bilstöd i 23–25 §§.

Paragrafen anger innehållet i 52 kap. En ny strecksats införs med en hänvisning till den nya bestämmelsen i 22 b §.

Omprövning vid ändrade förhållanden

22 b § Rätten till beslutat bilstöd får omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

I paragrafen, som är ny, regleras möjligheterna att ompröva ett fattat beslut om bilstöd. Övervägandena finns i avsnitt 2.8.

113 kap. Ändring, omprövning och överklagande av beslut

5 a § När det gäller beslut om graviditetspenning, föräldrapenningsförmåner, sjukpenning, rehabiliteringspenning, smittbärarpenning eller närståendepenning ska det som anges i 5 § om en förmån som har förfallit till betalning i stället gälla ersättning som har betalats ut.

Paragrafen, som är ny, innehåller undantag från huvudregeln i 5 § att beslut inte får ändras till den försäkrades nackdel med stöd av 3 § när det gäller en förmån som har förfallit till betalning. Av paragrafen framgår att i fråga om förmånerna graviditetspenning, föräldrapenningsförmåner, sjukpenning, rehabiliteringspenning, smittbärarpenning och närståendepenning ska den bortre tidpunkten för när ett beslut inte längre får ändras till den försäkrades nackdel med stöd av 3 § vara när ersättning har betalats ut.

Den nya bestämmelsen innebär en förändring gentemot den nuvarande ordningen enligt vilken ändringsförbudet inträder när förmånen blir tillgänglig för lyftning. För de aktuella förmånerna,

som är dagersättningar enligt 1 § förordningen (1982:366) om utbetalning av dagersättningar från Försäkringskassan, sker detta enligt nu gällande regler från den dag förmånen avser (prop. 1977/8:20 s. 96). När en dagersättning avser förfluten tid och redan då skulle ha varit tillgänglig för lyftning gäller enligt det befintliga rättsläget att ersättningen anses förfalla till betalning när beslutet meddelas (jfr RÅ 2004 ref. 4 och HFD 2023 not 53). Den praktiska konsekvensen av den nya bestämmelsen blir att Försäkringskassan ges möjlighet att ändra beslut om dagersättningar enligt balken med stöd av 3 § fram till dess att förmånen betalas ut.

Det sista ledet i 5 §, enligt vilket ett beslut inte heller får ändras till den försäkrades nackdel om det finns synnerliga skäl mot det, är alltså tillämpligt på beslut om de förmåner som listas i den nya bestämmelsen.

Övervägandena finns i avsnitt 3.

7.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret

4 § I fråga om familjebidrag och dagpenning tillämpas bestämmelserna om ändring och omprövning samt om överklagande i 113 kap. 2–17, 19, 20 och 21 §§ socialförsäkringsbalken.

När det gäller familjebidrag tillämpas dessutom följande bestämmelser i socialförsäkringsbalken:

- 107 kap. 12 § om preskription,
- 108 kap. 2, 11 och 22 §§ om återbetalningsskyldighet,
- 108 kap. 15, 16, 19 och 21 §§ om ränta,
- 110 kap. 13 § och 31 § första stycket samt 115 kap. 4 § om skyldighet att lämna uppgifter,
- 110 kap. 14 § 1 och 2 om utredningsåtgärder,
- 110 kap. 31, 31 a och 31 c §§ och 115 kap. 4 § om skyldighet att lämna uppgifter, i de delar som gäller uppgifter som avser den försäkrade,
- 110 kap. 52 § första stycket 2 och andra stycket samt 53 § om indragning eller nedsättning av ersättning,
- 112 kap. 2 och 3 §§ samt 108 kap. 10 § om interimistiska beslut.

När det gäller dagpenning ska det som anges i 113 kap. 5 § socialförsäkringsbalken om en förmån som har förfallit till betalning i stället gälla ersättning som har betalats ut.

Paragrafen anger i vilken utsträckning som socialförsäkringsbalkens bestämmelser är tillämpliga på ärenden om familjebidrag och dagpenning.

Ändringen i *andra stycket* är en språklig modernisering.

Ändringen i det nya *tredje stycket* innebär att Försäkringskassan som utgångspunkt inte får ändra beslut om dagpenning, som är en dagersättning enligt 1 § förordningen (1982:366) om utbetalning av ersättningar från Försäkringskassan, med stöd av 113 kap. 3 § SFB till den försäkrades nackdel när ersättning har betalats ut. Detta är en skillnad mot vad som enligt 113 kap. 5 § gäller i dag, dvs. att ändringsförbudet inträder när förmånen förfaller till betalning. Utformningen av ändringen är densamma som den föreslagna bestämmelsen i 113 kap. 5 a § SFB, se kommentaren till den paragrafen.

Övervägandena finns i avsnitt 2.11.

5 § Utöver vad som följer av 4 § får rätten till beslutat familjebidrag och till beslutad dagpenning omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

I paragrafen, som är ny, regleras möjligheter att ompröva ett fattat beslut om familjebidrag eller dagpenning utöver vad som sägs om omprövning i 4 §. Utformningen av bestämmelsen är densamma som de föreslagna omprövningsbestämmelserna i socialförsäkringsbalken (se allmän kommentar i avsnitt 7.1). Övervägandena finns i avsnitt 2.11.

7.3 Förslaget till förordning om ändring i förordningen (1991:1046) om bidrag till arbetshjälpmedel

10 § Utöver vad som följer av 9 § får rätten till beslutat bidrag till arbetshjälpmedel omprövas om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

I paragrafen, som är ny, regleras möjligheter att ompröva ett fattat beslut om bidrag till arbetshjälpmedel utöver vad som sågs om omprövning i 9 §. Utformningen av bestämmelsen är densamma som de föreslagna bestämmelserna i socialförsäkringsbalken (se allmän kommentar i avsnitt 7.1). Övervägandena finns i avsnitt 2.9.

7.4 Förslaget till förordning om ändring i förordningen (1995:239) om förmåner till totalförsvarspliktiga

12 kap. Omprövning och överklagande

1 § I 4 § lagen (1991:1488) om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret finns bestämmelser om tillämpning av *socialförsäkringsbalkens bestämmelser* om ändring, omprövning och överklagande *av beslut* i fråga om dagpenning och familjebidrag.

I 5 § samma lag finns bestämmelser om omprövning av rätten till beslutat familjebidrag och till beslutad dagpenning vid ändrade förhållanden.

I 40 § förvaltningslagen (2017:900) finns bestämmelser om överklagande till allmän förvaltningsdomstol. Andra beslut än beslut om statlig riskgaranti får dock inte överklagas.

Paragrafen innehåller hänvisningar till författningar som tillämpas vid omprövning, ändring och överklagande av beslut enligt förordningen.

Ändringen i *första stycket* är av redaktionell karaktär. I ett nytt *andra stycke* görs en hänvisning till den nya bestämmelsen om omprövning vid ändrade förhållanden i 5 § lagen om handläggning av vissa ersättningar till den som tjänstgör inom totalförsvaret.

7.5 Förslaget till förordning om ändring i förordningen (2017:819) om ersättning till deltagare i arbetsmarknadspolitiska insatser

11 kap. Omprövning och överklagande

2 § Utöver vad som följer av 1 § ska Försäkringskassan ändra ett beslut om aktivitetsstöd, utvecklingsersättning eller etableringsersättning som har blivit felaktigt på grund av att ett beslut från Arbetsförmedlingen om

avstängning har ändrats eller undanröjts. Någon ändring ska dock inte göras om det är till den enskildes nackdel.

Utöver vad som följer av 1 § får Försäkringskassan ompröva rätten till beslutat etableringstillägg och beslutad bostadsersättning om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas.

Paragrafen innehåller bestämmelser om undantag från huvudregeln i 1 § om ändring, omprövning och överklagande av beslut.

Ändringen i det nya *andra stycket* innebär att Försäkringskassan, utöver vad som sägs om omprövning i 1 §, får ompröva rätten till beslutat etableringstillägg och beslutad bostadsersättning om det efter beslutet har skett någon ändring av betydelse i de förhållanden som var avgörande för beslutet. En fråga som har prövats av domstol får dock inte omprövas med stöd av bestämmelsen.

Utformningen av ändringarna är desamma som de föreslagna bestämmelserna i socialförsäkringsbalken (se allmän kommentar i avsnitt 7.1).

Övervägandena finns i avsnitt 2.10.